

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΞΑΝΑΒΡΙΣΚΕΙ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥ

Με τὸ θέμα πὸν δείχνει ὁ τίτλος δημοσιεύθηκε στὸ ἀμερικανικὸ περιοδικὸ «Fortune» ἓνα ἄρθρο τοῦ W. E. Hocking, καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Harvard. Τὸ ἄρθρο αὐτό, πὸν δίνουμε παρακάτω μιὰ περίληψί του, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἐντελῶς πρόσφατο, εἶναι ἀπόλυτα ἐπίκαιρο, γιατί σ' αὐτὸ ὁ Hocking, ἐξετάζει ἀκριβῶς τίς αἰτίες πὸν ἔφεραν τίς ἡμέρες αὐτὲς τοῦ ἀδιεξόδου πὸν ζῆ ὁ κόσμος σήμερα καὶ ἀναγγέλλει τὸ τέλος τῆς «μοντέρνας» (Modern)-ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ ἴδιος-ἐποχῆς, πὸν πάλησε πιά, καὶ τὴν ἀνατολή μιᾶς καινούργιας, μὲ βᾶσι τὸν πνευματικὸ παράγοντα.

Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος περικυκλωμένος ἀπὸ διάφορα γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, λέγει ὁ Hocking, ζητάει διαρκῶς νὰ μάθῃ τί γίνεται γύρω του, ἀλλὰ ἐκείνο πὸν πρέπει νὰ ζητήσῃ νὰ μάθῃ εἶναι πῶς γίνεται, πῶς σχηματίζεται αὐτὸς ὁ ἴδιος. Κι' αὐτὸ γιατί ὁ ἄνθρωπος δὲν διαμορφώνεται μόνο μὲ ἐξωτερικὲς ἐπιδράσεις. Αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἔχῃ ἐσωτερικὴ κατεύθυνσι πὸν διαισθάνεται ὅμως ὅτι δὲν τὴν ἔχει. Πολλὲς φορές, νομίζει ὅτι τὴν ἔχει, ἄλλο ὅμως δὲν κάνει παρὰ νὰ προχωρῇ ψηλαφητὰ, ἔτοιμος ν' ἀλλάξῃ δρόμο σὲ κάθε στιγμή.

Πᾶνε τώρα μερικοὶ αἰῶνες ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς «Ἀναγεννήσεως» πὸν ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ ἀδιάκοπης τεχνικῆς μεταβολῆς πὸν τὴν ἀποκαλοῦμε «μοντέρνα». Ἀλλὰ ἡ ἐποχὴ αὐτὴ δείχνει φανερὰ πῶς ἔχει παληώσει. Ὁ ἄνθρωπος θέλει κάτι τὸ νέο, πὸν νὰ μὴν εἶναι ἀπλῶς «μοντέρνο». Δὲν τοῦ φτάνει ἡ ἀλλοιώτικη ἐξωτερικὴ ὄψι πὸν ἔχει τὸ «μοντέρνο». Θέλει τὴν καθαρότητα, τὴ δύναμι, τὴν ἐσωτερικὴ δηλαδὴ ἀξία πὸν ἔχει τὸ νέο.

Μᾶς παρουσιάστηκε ἡ «μοντέρνα» ἐποχὴ, σὰν ἐποχὴ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀτομικότητος. Ἀλλὰ μὲ τίς διαφορὲς ἐπι-

δράσεις ἡ ἐλευθερία μας δὲν εἶναι βέβαιη γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς κι' ἡ ἀτομικότης μας πῆρε ἓνα χαρακτῆρα δευτερεύοντα καὶ μιμητικὸ. Ὁ ἄνθρωπος τῆς «μοντέρνας» ἐποχῆς πὸν μάχεται γιὰ τὴν ἐλευθερία ξεχάσε τὸ σκοπὸ τῆς ἐλευθερίας. Ἔτσι τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἐλεύθερος κατάντησε νὰ σημαίνει ἀπομάκρυνσι ἀπὸ τίς παληὲς θεμελιώδεις ἀρχές. Τώρα ἡ μιὰ μικρὴ παρεκτροπὴ καὶ σὲ λίγο ἡ ἄλλη. Κι' ἔτσι ἡ ἐλευθερία μας κατάντησε ἀντιγραφή τῆς σκλαβιάς. Ἀλλὰ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, φεύγοντας δηλαδὴ ἀπὸ τίς βασικὲς πνευματικὲς ἀρχές, φτάνουμε στὸ σημεῖο νὰ χάνουμε τίς βᾶσεις πὸν ἦταν τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἀρχῆς καὶ τὸ θεμέλιο τῆς προοδευτικότητος. Γιατί ἐκεῖνο πὸν μένει ὅταν βγάλουμε τίς βᾶσεις αὐτὲς εἶναι κάτι τὸ μεταβλητό, ἀφοῦ ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα ἡ ἐπιστήμη δὲν κάνει τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ χτίζει, νὰ γκρεμίζει, νὰ ξαναχτίζει καὶ νὰ ξαναγκρεμίζει. Αὐτὴ ἡ μέθοδος ἔδωσε τοῦλάχιστο στὴν ἀνθρώπινη γνῶσι ἓνα μεγάλο κέρδος, τὸ συμπέρασμα δηλαδὴ ὅτι καμμιά ἀπὸ τίς «ἀνακαλύψεις» τῆς δὲν εἶναι θετικὴ καὶ πῶς ὅλες εἶναι σχετικὲς. Μόνο πὸν πήραμε φόρα καὶ τὰ βλέπομε ὅλα μὲ τὸ πρῖσμα τῆς σχετικότητος κι' ἔτσι φτάσαμε νὰ θεωροῦμε ἀκόμα καὶ τίς πιὸ σταθερὲς κι' ἀναλλοίωτες ἀρχές σὰν συμβατικὲς.

Ὁ Hocking διηγεῖται κατόπιν, πῶς ζήτησε κάποτε τὴ γνώμη μερικῶν Κινέζων φοιτητῶν γιὰ τὸ Δυτικὸ πολιτισμὸ πὸν ἐβλεπαν στὴν Ἀμερικὴ. Ἡ ἀπάντησι τῶν φοιτητῶν αὐτῶν ἦταν πῶς ἡ ἐπιστήμη στὴν Ἀμερικὴ ἔχει συγκεντρώσει τίς ἐνέργειές τῆς στὸ πῶς νὰ λύσῃ τὰ διάφορα προβλήματα πὸν κάνουν τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ὕλικά δύσκολη, πῶς θὰ ἐξαφανίση κάθε κόπο, ἀκόμα καὶ τὸν πιὸ φυσικὸ. Ἡ διαρκῆς ἐμπιστοσύνη στὴν ἐπιστήμη, κι' ὅταν ἀκόμα ἀνατρέπη τίς ιδέες πὸν εἶχε ἡ ἴδια προηγουμένως, καὶ ἡ ἐξύψωσι τῶν δικαιο-

ωμάτων τοῦ πολίτου σὲ σημεῖο πὺ καὶ ἡ πολιτεία νὰ φοβᾶται νὰ τὰ ἐλέγξει, χαρακτηρίζουν τὸν σημερινὸ πολιτισμὸ στὴ Δύσι. Κι' αὐτὸ εἶναι, ἀλήθεια, μιὰ εἰκόνα τοῦ πνεύματος τοῦ Δυτικοῦ πολιτισμοῦ πὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς «μοντέρνας» ἐποχῆς, δηλ. τὴν «Ἀναγέννησι», πὺ ἦταν μιὰ ἐπανάστασι ἐναντίον τοῦ Μεσαιωνικοῦ πνεύματος ἀλλὰ κυρίως ἐναντίον τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος.

Καὶ ὅμως οἱ φοιτητὲς ἐκεῖνοι δὲν εἶχαν καταλάβει ἕνα πρᾶγμα. Πὺς τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς γνώσεως γεννήθηκε ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα. «Γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ κατακτήσωμε τὴ φύσι, πρέπει νὰ μάθωμε νὰ τὴν ὑπακούωμε», εἶπε κάποτε ὁ Bacon. Κι' ἡ πειθαρχία μόνο ἀπ' τὸν Χριστιανισμὸ μπορεῖ νὰ προκύψῃ. Ἡ μεσαιωνικὴ εὐσέβεια ἔφερε τὸν πόθο τῆς γνώσεως ἀπὸ τὰ μεταφυσικὰ στὰ φυσικὰ ζητήματα. Ἀλλὰ ἐδῶ ἔγινε τὸ λάθος. Ἡ γόνιμη αὐτὴ ἐπιθυμία τῆς γνώσεως τῶν φυσικῶν πραγμάτων ἀρνήθηκε τὴ μεταφυσικὴ τῆς πηγῆ, πρᾶγμα πὺ ὅταν συμβῆ μεταβάλλει τοὺς ἀνθρώπους σὲ θηρία.

Ἡ ἐπιστήμη τῆς «μοντέρνας» ἐποχῆς ζήτησε τὴ χειραφέτησί της ἀπὸ τὸν πνευματικὸ παράγοντα. Εἶπε πὺς ὁ σκοπὸς τοῦ Θεοῦ, ἀν ὑπῆρχε, ἦταν ἄσχετος μὲ τὸ ἔργο της. Τὸ ἔργο της ἦταν νὰ βρῆ πὺς ἐργάζεται τὸ κάθε τι, κι' ὄχι γιὰ πὺ σκοπὸ ἔγινε. Χρειάστηκε μεγάλος ἀγῶνας γιὰ νὰ τὸ ξεκαθαρίσῃ αὐτὸ ἡ ἐπιστήμη. Κι' ὅμως φθάνοντας στὸ τέρμα τοῦ ἀγῶνος, ξεχάστηκε κι' ἀντὶ νὰ μᾶς πῆ «δὲν ἔχω θέσι γιὰ σκοποὺς κι' ἀξίες στὸ ἐργαστήριό μου» μᾶς εἶπε: «ἔχω ἐξαλείψει σκοποὺς κι' ἀξίες ἀπὸ τὸ σύμπαν», κι' ἀνακουφίσθηκε ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ὀχληροὺς εὐσεβεῖς ἠθικολόγους. Ὅσο καταπιανόταν μὲ τὰ ἄστρα καὶ τὰ ἄτομα τῆς ὕλης, τὰ πράγματα δὲν πῆγαιναν καὶ τόσο ἄσχημα. Ἀλλὰ ἦρθε κι' ὁ καιρὸς ν' ἀσχοληθῆ ἡ ἐπιστήμη μὲ τὰ ἔμψυχα ὄντα, καὶ κυρίως τὸν ἄνθρωπο. Ἡ ψυχολογία κι' ἡ κοινωνιολογία ξεπήδησαν σὰν καινούργια ἀστέρια ἀπ' τὸν ὀρίζοντα. Κι' ἔπρεπε, γιὰ νὰ μείνῃ ἡ ἐπιστήμη συνελπῆς στὴν παραπάνω ἀρχὴ, νὰ μποῦν κι' αὐτὲς στὸν κανόνα τῶν φυσικῶν καὶ μαθη-

ματικῶν νόμων. Ἄλλο ζήτημα ἀν αὐτὸ ἦταν μιὰ δέσμευσι γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ καυμένος ὁ ἄνθρωπος ὅσο κι' ἀν αἰσθανόταν τὴν ἐλευθερία μέσα του, ἔπρεπε νὰ προσέξῃ μὴ τυχὸν «ἀντίκειται πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους». Δὲν ἦταν παρὰ ἕνα κομματάκι στὴ μηχανὴ τοῦ σύμπαντος. Ἡ ἔννοια τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως βρίσκεται στὸν τελικὸ σκοπὸ. Κι' ὅμως αὐτὸς ὁ τελικὸς σκοπὸς ἦταν μὴδὲν γιὰ τὴν διαβόητη «ἐπιστήμη»! Αὐτὸ βέβαια δὲν ἐνοχλοῦσε τὸν ἀρνητῆ, δῆθεν ἐπιστήμονα. Ἀλλὰ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο κι' αὐτὸς κι' ἡ ἐπιστήμη κατάντησαν ρομπὸτ χωρὶς σημασία. Κατάντησε νὰ στεκώμαστε μὲ τόσο δέος μπροστὰ στὴν ἐπιστήμη, ὥστε νὰ τῆς ἐπιτρέπωμε νὰ παρουσιάξῃ τὸν ἑαυτό μας, σὰν κανέναν ἐξπρεσιονιστῆς ζωγράφου, σὲ παραμορφωμένες κι' ἀγνώριστες εἰκόνες, τὶς ὁποῖες εἴμαστε ὑποχρεωμένοι, λέει, νὰ κυτῶμε μὲ σεβασμὸ! Ἀκούγαμε μὲ ἀπόλυτη ὑπακοή, νὰ περιγράφεται ὁ ἐσωτερικὸς μας κόσμος μὲ ὑποσυνείδητα, libidos, καὶ ἄλλα περίεργα πράγματα, ἐνῶ γιὰ τὸν ἐσωτερικὸ μας κόσμο, ἐφόσον εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτὸς μας, τὴν πρώτη λέξι θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν ποῦμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι.

Καὶ τώρα τί θὰ γίνῃ; Θὰ ποῦμε στὸν ἐπιστήμονά μας-χωρὶς νὰ τὸν τρομάξωμε- πὺς ὅλες αὐτὲς οἱ ξεπερασμένες ἀντιλήψεις εἶναι ἕνα μεγάλο ψέμα, γιὰτί οἱ ἀξίες ὑπάρχουν καὶ ὁποῖος διαδίδει τὶς ξεπερασμένες αὐτὲς ἀντιλήψεις στὰ σχολεῖα καὶ στὰ πανεπιστήμια δὲν κάνει τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ διασπείρῃ τὸ ψέμα. Εἶναι καιρὸς νὰ ξυπνήσῃ ὁ ἐπιστήμων καὶ νὰ κυτῶξῃ πίσω, στὶς ἀρχὲς πὺ ἐδημιούργησαν τὴν ἐπιστήμη. Ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖο οἱ ἐπιστήμονες ἀφιέρωσαν τοὺς μὶχθους καὶ τὴ ζωὴ τους ἀκόμα, δὲν εἶναι κάτι περαστικὸ. Εἶναι μιὰ αἰώνια ἀξία. Ὁ ἐπιστήμων εἶναι λειτουργὸς σ' ἕνα τομέα τοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ. Καὶ μ' αὐτὴν τὴν ἀποφῆ ἀρχίζε μιὰ καινούργια ἐποχὴ τῆς ἱστορίας.

*

Καὶ τώρα ἐρχόμαστε στὸ ζήτημα τῶν ἀνθρώπινων δικαιωμάτων. Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαί-

τερα μέσα γιὰ νὰ οἰκοδομηθῇ ὁ ἄνθρωπος. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, πὼς ἢ γνῶσι τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν στηρίζεται σὲ θρησκευτική βᾶσι ὅπως κι' ἢ ἐπιστήμη. Ὁ Grotius καὶ ὁ Hooker παρουσιάζουν τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου σὰν θεῖες ἐντολές καὶ 150 χρόνια ἀργότερα ὁ ἀμερικανὸς πρόεδρος Thomas Jefferson ἔλεγε ὅτι οἱ ἄνθρωποι προικίσθησαν μὲ δικαιώματα ἀπὸ τὸν Δημιουργό. Ἄς πάρουμε τώρα γιὰ παράδειγμα τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς. Στὸν Χριστιανισμό τὸ δικαίωμα αὐτὸ φθάνει ὡς τὸ ἀγέννητο ἔμβρυο, ὄχι ἐπειδὴ τὸ ἔμβρυο ἐπιθυμεῖ νὰ ζήσει, ἀλλὰ γιατί ἔχει ψυχὴ. Ἀλλὰ καὶ φιλόσοφοι ὅπως καὶ ὁ John Locke ἀκόμη μᾶς παρουσιάζουν τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς ὄχι μόνον σὰν δικαίωμα ἀλλὰ καὶ σὰν καθήκον. Ὅχι γιατί μᾶς τὸ ὑπαγορεύει ἡ ἐπιθυμία μας ἢ τὸ ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ἀλλὰ γιατί, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Locke, «εἴμαστε ὅλοι ἔργο ἑνὸς Δημιουργοῦ πὸν μᾶς ἔστειλε στὸν κόσμον σύμφωνα μὲ τὸ θέλημά του καὶ γιὰ τὴν ἐκπλήρωσι τοῦ ἔργου του, καὶ ἡ παραμονὴ μας ἐδῶ ρυθμίζεται σύμφωνα μὲ τὴ δική του ἐπιθυμία καὶ ὄχι μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ καθενὸς μας».

Ἄν ὁ ἐπιστήμων ἀγνοήσῃ τὸν Θεὸ στὴν ἔρευνα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, τοῦ μένου ἀκόμα οἱ φυσικοὶ νόμοι, γιὰ νὰ ἐργασθῇ στὸ πεδίο αὐτό. Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ τὸ ἴδιο στὸ ζήτημα τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκεῖ ὁ μεταφυσικὸς παράγων εἶναι ἀπαραίτητος. Ἄν βασισθοῦμε σ' ἄλλον παράγοντα, τοῦ ὀρθοῦ λόγου π.χ. θὰ φθάσωμε σὲ ἀντίθετα ἀποτελέσματα ἀπὸ ἐκεῖνα πὸν ζητοῦμε, θὰ κάμωμε δηλ. τὰ δικαιώματα μιᾶς ὁμάδος ἀνθρώπων αἰτία καταστροφῆς τῶν δικαιωμάτων ὁμάδων ἀνθρώπων.

Διάφοροι φιλόσοφοι, ὅπως ὁ J. S. Mill καὶ ὁ Marx ἂν καὶ διαφέρουν τεράστια στὶς ἀντιλήψεις τους ὡς πρὸς τὸν τρόπο τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ σκοποῦ των, ἐν τούτοις συμφωνοῦν στὸ ὅτι τ' ἀνθρώπινα δικαιώματα κανονίζονται ἀπὸ ἄλλες βασικὲς αἰτίες ὅπως οἱ ἀνάγκες καὶ ἡ εὐημερία τῆς κοινωνίας. Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Mill, δικαιώματα οὐσιαστικὰ δὲν ὑπάρχουν. Ἄν π.χ. τὸ δικαί-

ωμα τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου βλάπτει τὸ σύνολο, πρέπει νὰ τὸ στερήσωμε ἀπὸ τὸ ἄτομο. Ἀλλὰ ὁ Mill δὲν μᾶς ἀπαντᾷ στὴν ἐρώτησι πὸν δικαιολογημένα μπορούμε νὰ προβάλλωμε, δηλ. ποιὸς θὰ εἶναι αὐτὸς πὸν θὰ μᾶς πῆ πότε βλάπτεται τὸ σύνολο; Βέβαια ἐκεῖνος πὸν ἀντιπροσωπεύει κι' ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν κοινωνικὴ εὐημερία, δηλ. ἡ κυβέρνησις, ὁ «ἀρχηγός». Κι' ἔτσι φθάνομε στὴ θυσία τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου στὴ θέλησι τοῦ «ἀρχηγοῦ» τῶν «κρατούντων», δηλ. στὸν ὀλοκληρωτισμό. Καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, τὰ δικαιώματα αὐτά, ἀφοῦ δὲν ἔχουν πιά κανένα ἠθικὸ στήριγμα, βρίσκονται στὴ διάθεσι τοῦ κάθε ἰσχυροῦ, εἴτε «αὐτοκράτωρ» λέγεται, εἴτε «ἀρχηγός», εἴτε «δικτάτωρ» πὸν νομοθετεῖ ὅπως τοῦ συμφέρει. Τὸ δίκαιο ἐξαφανίζεται ἀπὸ τὸν πολιτικὸ ὄργανισμὸ καὶ στὴ θέσι του μπαίνει ἐλεύθερα τὸ ἔγκλημα.

Ἡ αἰτία γιὰ τὴν κατάντια αὐτὴ εἶναι τὸ ὅτι ἡ γνῶσι τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ἔχασε τὴ μεταφυσικὴ τῆς πηγὴ. Δὲν μποροῦν νὰ νοηθοῦν δικαιώματα χωρὶς ὑποχρεώσεις. Καὶ ὑποχρεώσεις σ' ὀλόκληρο τὸν ὄργανισμὸ τοῦ σύμπαντος. Ἀλλὰ τέτοιου εἴδους δικαιώματα μὲ ὑποχρεώσεις μπορούν νὰ δοθοῦν μόνον στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Ἀλλὰ τί εἶναι ἡ ψυχὴ; Ἄν ρωτούσαμε τὴν παλαιότερη ψυχολογία, δὲν θὰ μπορούσε νὰ μᾶς ἀπαντήσῃ, γιατί ἀπλούστατα, ἡ ψυχὴ... δὲν ἦταν μέσα στὰ ἀντικείμενα πὸν ἐρευνοῦσε. Ἀλλὰ ὁ ψυχίατρος σὰν πρακτικὸς ἄνθρωπος, ἀνεγνώριζε τὰ γεγονότα. Ἄνεγνώριζε δηλαδή πὼς εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἀρρωστη ψυχὴ. Κι' ἀρρωσταίνει ἡ ψυχὴ συχνὰ σήμερα, εἴτε γιατί τῆς ἀρνήθηκαν τὴν ἀξία της, εἴτε γιατί τὴν ἄφησαν νὰ ταυτίσῃ τὶς ἐπιθυμίες της μὲ τὰ δικαιώματά της. Ἔτσι ἡ ψυχὴ χάνει τὸν προσανατολισμὸ της. Κι' ὅταν χαθῇ ὁ προσανατολισμὸς της, ἡ ψυχὴ ἀρρωσταίνει καί, φυσικά, καταφεύγει στὸν ψυχίατρο.

Ἐδῶ ὁ Hocking μᾶς παρουσιάζει ἕνα χαριτωμένο διάλογο μεταξὺ τοῦ «ψυχιάτρου» τῆς ὑλιστικῆς νοοτροπίας καὶ τῆς ἀρρωστημένης ψυχῆς:

Κάτι πάει νὰ πῆ ὁ ψυχίατρος γιὰ τὴν ἀνάγκη «ὀλοκληρώσεως» κι' ἡ ψυχὴ ἀπαντᾷ:

—Καταλαβαίνω τὴν ἀνάγκη. Μὰ δὲν μπορῶ νὰ ὀλοκληρωθῶ. Προσπαθῶ νὰ εἶμαι μοντέρνα, μὰ ὁ μοντερνισμὸς μοῦ φαίνεται σὰν κάτι τὸ ἀντιφατικὸ καὶ ξεκάροφωτο. Πῶς μπορεῖ ἓνα ραγισμένο βάζο νὰ διορθωθῇ μόνο του;

—Νὰ καταφύγῃς στὴν κοινωνία, ἀπαντᾷ ὁ ψυχίατρος. Εἶσαι ἐπιφυλακτικὴ καὶ κλεισμένη στὸν ἑαυτό σου. Φανέρωσε αὐτὸ πὺ κρύβεις, φανέρωσε τὸ σὲ μένα, γιατί ἐγὼ ἀντιπροσωπεύω τὴν κοινωνία...

—Δὲν εἶμαι βέβαιη πῶς ἀξίζει καὶ τόσο σεβασμὸς ἢ κοινωνία, ἀπαντᾷ ἡ ψυχὴ. Αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ δυσκολία μου. Δὲν ξέρεи πὺ πηγαίνει.

—Ἄν ἔχῃς τέτοιες δυσκολίες, λέει ὁ ψυχίατρος, τότε μὴν καταφεύγῃς οὔτε στὸν ἑαυτό σου οὔτε στὴν κοινωνία, ἀλλὰ στὰ ἰδανικά σου. Ἐχεις, βέβαια, ἰδανικά. Προσπάθησε μὲ τὴ φαντασία σου νὰ τὰ ἐνώσῃς σ' ἓνα σύνολο. Ἀφιερῶσου στὸ σύνολο αὐτὸ καὶ θὰ ἔχῃς ὀλοκληρωθῇ. Θὰ ξαναγίνῃς καὶ πάλι ψυχὴ.

—Μὲ δίδαξαν πῶς τὰ ἰδανικά εἶναι παραμῦθια.

—Μὰ καὶ τὰ παραμῦθια ἔχουν θεραπευτικὴ ιδιότητα. Ἀφιερῶσου λοιπὸν σ' ἓνα θεραπευτικὸ παραμῦθι.

—Κατάλαβα, λέγει ἡ ψυχὴ. Δὲν πιστεύεις σὲ τίποτα καὶ δὲν μπορεῖς νὰ μὲ θεραπεύσῃς χωρὶς πίστι. Τὸ παραμῦθι ἴσως νὰ μὲ θεράπευε ἂν δὲν ἤξευρα πῶς εἶναι παραμῦθι. Ἀλλὰ ἀφοῦ τὸ ξέρω, δὲν μπορῶ ν' ἀφιερῶθῶ σ' αὐτό. Ἀλλὰ βλέπω πῶς δὲν μπορεῖς νὰ μὲ βοηθήσῃς. Χαίρετε...

Ἔτσι ἡ ἐπιστήμη πὺ ἀρνήθηκε τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου βλέπει ξεκάθαρα πῶς δὲν εἶναι σὲ θέσι νὰ τὸν βοηθήσῃ.

Κι' ἐν τούτοις ὅλα ὅσα εἶπαμε δὲν σημαίνουν πῶς ἡ ἐπιστήμη εἶναι κάτι τὸ βλαβερό. Ἀπεναντίας. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ξεκινῶντας μὲ τὴν ἐπιθυμία τῆς γνώσεως παραστράτησε κι' ἔπεσε ἔξω, αὐτὸ δὲν σημαίνει πῶς ἡ ἐπιθυμία αὐτῆς τῆς γνώσεως καὶ ἡ ἴδια ἡ ἐπιστήμη πρέπει νὰ καταργηθοῦν. Ἀλλὰ πρέπει ν' ἀναγνωρισθῇ τὸ λάθος πὺ ἔγινε. Ἄν μᾶς ζητήσουν νὰ ἐκλέξωμε με-

ταξὺ ἐπιστήμης καὶ αἰωνίων ἀξιών, μεταξὺ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου πὺ πηγάζουν ἀπὸ τὸ συμφέρον τῆς κοινωνίας καὶ αὐτῶν πὺ ἔχουν μεταφυσικὴ ἀρχή, θὰ ποῦμε: Ἐκλέγομε καὶ τὰ δύο. Δὲν ὑπάρχει ἀντίθεσι. Ἡ ἀντίθεσι, ὅσο κι' ἂν δείχνεται φανερὴ, εἶναι ὀλότελα ψεύτικη. Ἀλλὰ τί εἶναι ἐκεῖνο πὺ ἐνώνει τὰ διεστῶτα; Ἄν τὸ «θεραπευτικὸ παραμῦθι», πὺ πρότεινε παραπάνω ὁ ψυχίατρος μας, δὲν ἱκανοποιῇ πρέπει νὰ βροῦμε μιὰ θεραπευτικὴ ἀλήθεια.

Ποιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ θεραπευτικὴ ἀλήθεια; Ἄν ὑπῆρχε μιὰ τόσο πολύτιμη καὶ φανερὴ ἀλήθεια δὲν θὰ ἦταν κοινὸ κτῆμα ὄλων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πιὸ ρεαλιστῶν; Δὲν εἶναι ἡ ἔλλειψι τῆς ἀλήθειας αὐτῆς, ἡ αἰτία πὺ ἐπέτρεψε σὲ μύθους, σὰν τὴ θεωρία τοῦ Rosenberg, νὰ κυριαρχήσουν καὶ νὰ γίνουν οἱ κατευθυντήριοι παράγοντες τοῦ μοντέρνου ἀνθρώπου;... Κι' ἐν τούτοις ἡ ἀλήθεια αὐτῆ, ἡ θεραπευτικὴ ἀλήθεια, εἶναι τόσο κοντὰ μας. Εἶναι ἡ ἀλήθεια ὅτι ὄλος ὁ κόσμος ἔχει ἓνα σκοπὸ. Ἡ ἀλήθεια αὐτῆ εἶναι ὁ ἐνωτικὸς κρίκος ὄλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄλων τῶν ἐποχῶν. Εἶναι μιὰ ἀλήθεια οὔτε παλῆα οὔτε νέα, γιατί δὲν ἀλλάζει ἡ ἀλήθεια πὺ μᾶς δείχνει πῶς ὁ τόσο περίπλοκος κόσμος εἶναι συνάμα καὶ τόσο ἀπλός. Εἶναι ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Ἐδῶ βρίσκεται τὸ μυστικὸ πὺ ζητᾷ ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος. Μ' αὐτὸ ἡ ψυχὴ θὰ προσανατολισθῇ καὶ θὰ ὀλοκληρωθῇ. Μ' αὐτὸ οἱ ιδέες τῆς δημοκρατίας, τῆς ἐλευθερίας κλπ. θὰ πάρουν ἀληθινὸ νόημα. Αὐτὸ θὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπο στὸ πῶς θὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν ἑαυτό του. Οἱ ιδέες τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφωσύνης καὶ τῆς δημοκρατίας δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν κανένα νόημα χωρὶς μιὰ κοινὴ βάσι, χωρὶς ἓνα κοινὸ σκοπὸ. Ἄν οἱ ἄνθρωποι χάσουν τὴν ἐπαφὴ μὲ τὸ θεῖο παράγοντα, ὄλες αὐτὲς οἱ ἀξίες θὰ διασπασθοῦν καὶ θὰ χαθοῦν. Μὰ ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ ξαναπαίρνει τὸ φῶς τῆς. Ἡ ἐπιστήμη γίνεται βοηθός, ὄχι κυρίαρχός τῆς. Ὁ ἄνθρωπος ξαναβρίσκει τὸν ἑαυτό του.